

УДК 821.161.2.09 Т. Шевченко

Парасковія СТЕПЕНЬКІНА

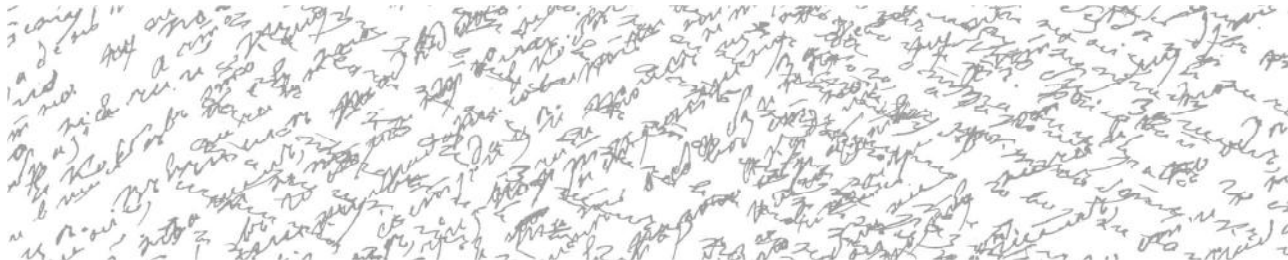
**ПЕТРО ЖУР ПРО ЗВ'ЯЗКИ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА І
КОРСУНЩИНИ**

У статті аналітично й критично досліджено судження відомого шевченкознавця П. Жура про різноманітні зв'язки Тараса Шевченка з Корсунщиною. Під цим кутом зору проаналізовано окремі книги вченого. Авторка статті висловлює ряд аргументованих доповнень щодо відповідних матеріалів П. Жура, і вони посутньо доповнюють відомості на тему "Тарас Шевченко і Корсунщина".

Ключові слова: Тарас Шевченко, Петро Жур, Корсунь, Корсунщина, біографія, музей, заповідник.

Минають століття, але постать генія українського народу Тараса Григоровича Шевченка завжди лишається актуальною. Дослідники знову й знову будуть відшукувати нові сторінки його життєпису, його унікального таланту.

Серед дослідників життя та творчості Тараса Григоровича Шевченка особливе місце належить письменникові, літературознавцеві й перекладачеві Петрові Володимировичу Журові. У 1980 р. участь у створенні "Шевченківського словника" він отримав звання лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка. Книги П. В. Жура "Третя зустріч" [1], "Дума про огонь" [2], "Шевченківський Петербург" [3], "Шевченківський Київ" [4], "Шевченковский некрополь Петербурга" [5], "Труды и дни Кобзаря" [6], "Шевченковский Корсунь" [7] є тими

підвалинами, на яких має ґрунтуватись будь-яке дослідження життєпису Тараса Шевченка.

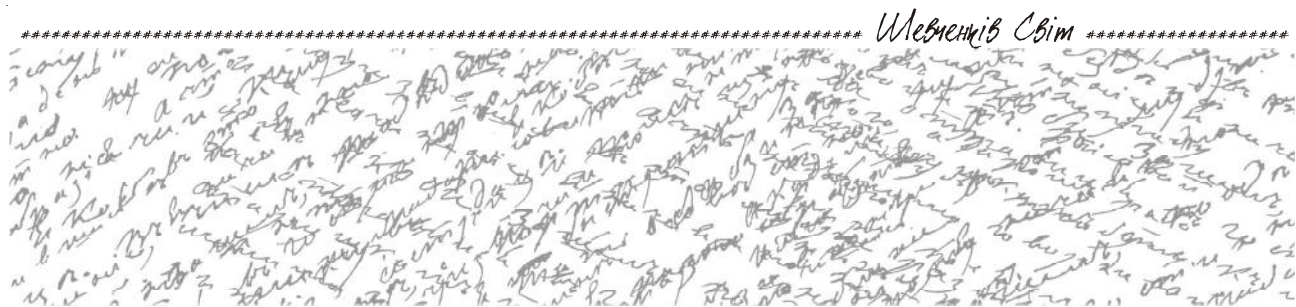
Особливий інтерес мають дослідження П. В. Жура для розширення Корсунської Шевченкіани. Народившись у с. Гарбузин, що недалеко від Корсуня, Петро Володимирович із дитинства мав особливе ставлення до Шевченка. Адже в рідному селі зберігалась пам'ять про перебування в ньому Тараса Григоровича у 1859 р. Його бабуся, Хівря Яківна Костенко, зустрічалася з Шевченком, а пізніше часто розповідала внукові про видатного земляка. Настільною книгою в родині Журів був "Кобзар" [8, 49]. Тому не випадково П. В. Жур усю свою творчість присвятив шевченківській тематиці.

У цій статті ми зробимо спробу систематизувати матеріал П. В. Жура, що стосується зв'язків Тараса Шевченка з Корсунщиною, а також внести власні доповнення й зауваження. Актуальність статті полягає в тому, що вивчення творчості П. В. Жура не було в полі зору дослідників Черкащини.

Перше, що привернуло нашу увагу, це встановлення П. В. Журом дат перебування Тараса Шевченка на Корсунщині. У своїй останній книзі "Шевченковский Корсунь", яка була видана посмертно 2003 р., автор спочатку висловлював припущення, а потім стверджував, що Шевченко був у Корсуні проїздом у 1827 р. та в червні й вересні 1843 р. Підставами для цих припущень і стверджень, на нашу думку, була добра обізнаність П. В. Жура з дорогами Київської губернії ХІХ ст.

П. В. Жур писав, що в 1827 р., перебуваючи на службі в кирилівського священика Григорія Кошиця, Тарас возив сина священика в Богуслав, де той навчався в духовному училищі. На думку П. В. Жура, дорога в це місто проходила через Корсунь, що не виключало проїзду Шевченка містом [7, 16]. Справді, із Кирилівки до Богуслава, якщо подорожні їхали губернською дорогою через Вільшану (Ольшану), то шлях обов'язково пролягав через Корсунь. Однак це була значно довша відстань. Зваживши на те, що були й інші великі проїзні дороги, то з Кирилівки до Богуслава, на наш погляд, коротшою була відстань через Вільшану, Сухини, Сидорівку. Однак стверджувати однозначно, що шлях до Богуслава був саме такий, виходячи лише з практичної доцільності і не маючи документальних підтверджень, зараз неможливо. Тому припущення П. В. Жура має повне право на існування.

У червні 1843 р. Тарас Шевченко, про якого П. В. Жур написав, що він давно прагнув побувати на батьківщині, приїхав із Києва в Кирилівку [6, 92]. А далі Петро Володимирович уже стверджує однозначно, що з Києва до Кирилівки треба було їхати через Корсунь [7, 16]. Справді, з Києва до Василькова, Білої Церкви пролягала головна поштова дорога, з Білої Церкви до Богуслава – повітова, з Богуслава до Вільшани (через Корсунь) – губернська. А можна було їхати від Гребінки, що розташовувалася між Васильковом і Білою Церквою, до Богуслава губернською дорогою. Однак у цьому випадку також не варто нехтувати Шевченковим описом дороги в повісті "Прогулка с удовольствием и не без морали" [9, 208 – 326]. Тарас Григорович, їдучи до Кирилівки, після Таращі, що була між Білою Церквою

і Богуславом, звернув із повітової дороги і поїхав на Баранполе, Лисянку, Будище, а за ними, безумовно, – в Кирилівку. Але і цей шлях не можна вважати єдиним.

Ще про один проїзд Шевченка Корсунем у 1843 р. висловив припущення Петро Володимирович: "У першій половині червня Шевченко повернувся в Київ із Кирилівки, і шлях його, звичайно ж, не минав Корсуня" [13, 17]. Знов-таки, якщо під час поїздки Тарас Григорович не минав поштових станцій, то він, однозначно, мав проїжджати Корсунь.

Петро Володимирович не назвав ще одну поїздку Тараса Шевченка через Корсунь – навесні 1829 р. Саме того року п'ятнадцятилітній козачок П. В. Енгельгардта виїхав разом із паном із Будищів на Київ. Їхня дорога пролягала через Кирилівку, Вільшану, а значить, подорожні їхали через Квітки і Корсунь. Досить цінним для дослідників є окреслення дати поїздки, на що звернув увагу П. В. Жур. Він, посилаючись на дані журналіста Миколи Шудрі, назвав орієнтовну дату приїзду Шевченка з паном Енгельгардтом до Києва: це було до 4 березня. Мета поїздки пана – перевезення праху покійного Павла Васильовича Енгельгардта до маєтку Чижово Духовщинського повіту на Смоленщині. Похорон відбувся 13 березня [4, 6]. Тобто в березні 1829 р. Тарас Шевченко міг бути в Корсуні. Опосередкованим підтвердженням цього є оповідання правнука Катерини Шевченко, сестри Тараса Григоровича, письменника, літературознавця Дмитра Красицького "У Корсунь на Рось зелену". Зокрема, автор повісті писав, що Тарас тоді разом з іншими ночував у Корсуні [10, 191 – 192]. Того ж року Тарас міг бути в Корсуні вдруге, восени, коли разом із паном їхав до Вільно, куди той отримав призначення бути ад'ютантом друга свого батька, 75-річного віленського генерал-губернатора графа Олександра Миколайовича Римського-Корсакова. Із собою пан забрав дворових, серед яких був і Тарас Шевченко.

Найбільше уваги П. В. Жур приділив приїзду Тараса Григоровича до Корсуня 1859 р. У хронологічному порядку він подав дати перебування Шевченка в Корсуні. 28 (тут і далі дати вказані за старим стилем літочислення) червня Тарас Григорович "прибув у Корсунь до свого троюрідного брата Варфоломія Григоровича Шевченка, управителя маєтком князя П. П. Лопухіна. Поспішав зустрітися з родичем, щоб за його допомогою знайти шматок землі, де можна було б оселитися в рідних краях, куди задумав поет свій переїзд із Петербурга" [6, 439]. Тут Петро Володимирович особливий акцент зробив на мету приїзду Шевченка саме до Варфоломія Григоровича: придбання землі для подальшого будівництва власного житла.

У своїй книзі "Третя зустріч" П. В. Жур написав, що "...за традицією 28 червня у Корсунь з'їжджаються землевласники, чиновники, військові зі всієї округи на пишне свято – іменини Павла Петровича Лопухіна" [1, 86]. Однак, на нашу думку, тут закралась певна неточність, адже церковне свято Славних і Всехвальних первоверховних апостолів Петра і Павла відзначається 29 червня [11, 143]. Тому не 28, а 29 червня в князівському палаці завжди святкували іменини князя. Але чому П. В. Жур день приїзду

Шевченка до Корсуня об'єднав із днем іменин князя, залишається незрозумілим. Вважаємо, що саме через святкування в князівському палаці, на якому зобов'язаний був бути Варфоломій Григорович, Тарас Григорович не залишився 28 червня в Корсуні на ніч, а після обіду поїхав до Кирилівки і Моринець. До речі, роком пізніше в листі до Варфоломія Григоровича від 29 червня він написав: "Сьогодні в Корсуні премерзенне свято, а в моїй тихій хаті і такого, благодарить Бога, нема. Добре б ти зробив, якби догадався та привітав од мене оту шляхту, мною знаємую лично; а вона сьогодні вся повинна бути у Корсуні" [12, 202]. У Корсунь Тарас Григорович повернувся 30 червня.

За П. В. Журом, 28 червня в Корсуні Варфоломій Григорович записав до альбому Шевченка уривок із народної пісні:

Ой розвився край дороги
Явор зелененький,
Помандрував з Керелівки
Козак молоденький.

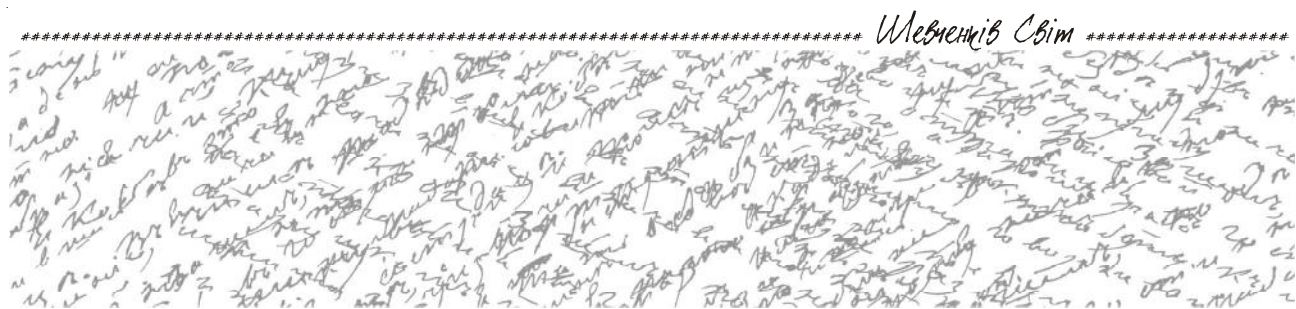
1859, юня 28 дня,
в Корсуні, в воскресеньє [6, 439].

За даними інших дослідників, Тарас Григорович під час приїзду до Корсуня виправив записану в його альбом Варфоломієм Григоровичем пісню "Ой ви, галочки-чорноперочки" і поставив під нею дату: "1859 год, Юня 28 дня, в Корсуні, воскресеньє" [13, 282].

Щодо самого перебування Тараса Григоровича в Корсуні виникають певні питання. Так, П. В. Жур не вказав, де перебував Тарас Шевченко 29 – 30 червня. За "Літописом життя і творчості Т. Г. Шевченка", 28 – 30 червня Шевченко був у селах Кирилівка та Моринці [13, 282]. Потім, за П. В. Журом, Шевченко був у Корсуні 2 липня [6, 439], 5 – 8 липня [6, 440] та 12 – 13 липня [6, 442]. За названим вище "Літописом...", Шевченко востаннє повернувся до Корсуня 11 липня і виїхав до Межиріччя 12 липня [13, 284]. Тобто, період перебування Тараса Григоровича в Корсуні в 1859 р. потребує додаткового дослідження. Важливо звернути увагу на різницю старого і нового стилю літочислення: якщо сьогодні говорити про приїзд Тараса Григоровича в Корсунь, то необхідно називати дату не 28 червня, а 11 липня.

При дослідженні спадщини Петра Жура ми також звернули увагу на його детальне вивчення корсунського оточення Тараса Шевченка. Насамперед, це Варфоломій Григорович Шевченко, троюрідний брат і свояк Тараса Григоровича, який працював помічником управителя Корсунського маєтку, хоч П. В. Жур називав його управителем. Описуючи зустріч братів, перебування Тараса Шевченка в Корсуні, П. В. Жур, безумовно, використав "Споминки про Тараса Григоровича Шевченка" Варфоломія Шевченка [14, 26 – 35]. Однак він доповнив ті "Споминки". Так, розповідаючи про захоплення Шевченка Корсунським парком, Петро Володимирович указав на особливу рису характеру Тараса. Він не любив стосовно себе "бездіяльної цікавості", коли навколо нього збиралась корсунська інтелігенція, тоді "він поспішав її позбутися, піти, усамітнитися" [1, 114].

***** Шевченків Світ *****

У своїх працях Петро Володимирович розповів, із ким Варфоломій Григорович познайомив Тараса Григоровича. Це Іван Микитович Тетянка, який працював у конторі управителя Корсунського маєтку. Незважаючи на те, що Іван Микитович походив із кріпаків, він був освіченою людиною, навчався в університеті. Але чи здобув повну освіту, невідомо. З розповідей Івана Микитовича дізнаємося, що Шевченко любив "ходити в княжий сад малювати завжди в цупкому парусиновому піджаці, на якому були сліди того, що Тарас Григорович не звертав уваги, де сідати, – тільки було б добре малювати, – тому завжди був забруднений" [1, 114 – 115].

Серед корсунських знайомих Тараса Григоровича був Єгор Федорович Годін, князівський бібліотекар. На Корсунщину його привіз князь П. П. Лопухін зі свого маєтку Красне з-під Москви. Єгор Федорович був енергійною, прогресивною людиною [1, 115]. Тому, цілком імовірно, Тарас Григорович міг із ним заприятелювати. Можемо також припустити, що Тарас Григорович ознайомлювався з фондом князівської бібліотеки, який налічував десятки тисяч книг. Розміщувалась бібліотека у триповерховому флігелі, тому Шевченко, перебуваючи у ній, міг уникнути зустрічей із князем, з яким у нього не склалися стосунки.

Згадував Петро Володимирович і про мирового посередника Степана Ступишина, який відзначав, що "Тарас дуже любив відпочивати в тіні парку, куди вирушав вельми рано" [1, 88]. Можна припустити, що Степан Ступишин і Тарас Шевченко могли бути між собою знайомими.

Тарас Григорович прибув на Корсунщину, коли минуло лише 4 роки після подій "Київської козащини" – масового селянського руху в Київській та Чернігівській губерніях у 1855 р. Тому Варфоломій Шевченко познайомив Тараса Григоровича з учасниками тих подій. Серед них Петро Володимирович називає Івана Мироновича Запорожця, якому Шевченко подарував свого "Кобзаря" з написом: "Івану Запорожцю с синовьями на память. Т. Шевченко". Його син Кузьма став одним із керівників селянських виступів 70-х рр. XIX ст. на території нинішньої Черкащини, а внук Петро Кузьмович – один із перших марксистів у Росії, соратник В. І. Леніна по петербурзькому "Союзу боротьби за звільнення робочого класу" [7, 32]. У Корсуні-Шевченківському нині проживає багато родин Запорожців, але чи мають вони стосунок до родини Івана Мироновича Запорожця, наразі не встановлено.

Варфоломій Григорович познайомив Тараса Григоровича зі своїм гарбузинським приятелем М. К. Толкуновим. Петро Володимирович значно доповнив біографію Михайла Кириловича. Він народився в 1818 р. у Києві. Працював звенигородським повітовим землеміром. У 1850 р. через хворобу поселився в Гарбузині і, за припущеннями П. Жура, підробляв землеміром у маєтку князя П. П. Лопухіна. На час приїзду Тараса Григоровича в Гарбузин у родині Михайла Кириловича й Одарки Венедиктівни Толкунових підростали одинадцятирічна донька Марія, десятирічна Ольга, дев'ятирічний син Іван, трирічна Ганна, однорічна Одарка. Пізніше в сім'ї Толкунових у 1860 р. народилась донька Катерина, її хрещеним батьком став Варфоломій Григорович, у 1862 р. народився син

Олександр, а в 1867 р. – син Олексій. Мати Петра Володимировича, Ганна Петрівна, знала дочок Толкунових, адже вони дожили до радянських часів. Про зустріч Тараса Григоровича з М. К. Толкуновим Петрові Володимировичу розповідав 83-літній Н. М. Слупський [1, 109]. Сьогодні з таким прізвиськом у Гарбузині та в Корсуні-Шевченківському проживає багато родин.

У Гарбузині Тарас Григорович, вірогідно, бував не один раз. Серед знайомих у нього були гарбузинські кріпаки Чалапа (Чалака), Ріпа та Чуприна, які розповідали Тарасові Григоровичу про участь гарбузинців у подіях "Київської козаччини" [7, 32 – 33]. Внук кріпака Чуприни, Олексій Сергійович, став досить відомим бандуристом, і в останні роки життя, з 1973 по 1993 рр., подовгу перебував у Каневі й співав народні думи та пісні на могилі Тараса Шевченка. Він брав участь у заходах, присвячених Кобзареві, які проводила Академія мистецтв СРСР (м. Ленінград) у 1972 р. В історичному музеї Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника, крім іншого, експонується його бандура і сердак. У школі с. Гарбузин є музей кобзаря О. С. Чуприни.

Петро Володимирович доповнив відому інформацію і про гувернантку Варфоломія Григоровича – Наталку Шулячівну, яку той пропонував Тарасові Григоровичу взяти за дружину. Народилася вона в 1837 р. у Катеринополі. Її батько, Роман Іванович Шуляченко, був підпоручик, становий пристав Уманського повіту. Крім Наталки в родині було ще два сини і дві доньки. За припущеннями П. В. Жура, Наталка закінчила один із жіночих навчальних закладів у Києві, однак мусила йти працювати гувернанткою, бо в батька не вистачало пенсії, щоб утримувати сім'ю [1, 112]. Як відомо, Тарас Григорович від цієї пропозиції відмовився, бо Наталка йому не сподобалась: "Я її добре не розгледів, здається, трошки педантка і не дуже чепурна; а нечепурна жінка і циганові не дружина. На ту весну, Бог pomoже, приїду подивлюся та пораджуся з сестрою і з тобою, а поки що, коли трапляється їй хороший, не ледачий чоловік, то хай їй Бог помагає" [12, 202].

У родині свого брата Варфоломія Тарас Григорович зустрів наймичку Харитину Довгополенко із Саморідні, з якою хотів одружитися. На думку П. В. Жура, її батько, Василь Довгополенко, був учасником подій "Київської козаччини" [1, 38].

Таким чином, дослідження Петра Володимировича Жура значно збагатили Корсунську шевченкіану. Він уперше висловив припущення і ствердження стосовно проїзду Тараса Григоровича через Корсунь у 1827 та 1843 рр.; визначив дні перебування Тараса Шевченка в Корсуні: 28 червня – 13 липня 1859 р., хоча в окремі дні місцеперебування Шевченка не встановлено; розширив коло його знайомих серед корсунців, значно доповнив дані про них. Однак додаткова інформація П. В. Жура про оточення Т. Г. Шевченка в Корсунщині викликала нове запитання: чому в листах Тараса Григоровича до Варфоломія Григоровича не згадане жодне прізвисько корсунських чи гарбузинських знайомих, за винятком Харити Довгополенко? Отже, виокремлення зв'язків Тараса Григоровича

***** Шевченків Світ *****

Шевченка і Корсунщини у творчості П. В. Жура ще потребує додаткових досліджень.

Список використаної літератури

1. Жур П. Третя зустріч. Хроніка останньої мандрівки Т. Шевченка на Україну. – К.: Дніпро, 1976.
2. Жур П. Дума про огонь: Повесть. – Л.: Сов.писатель, 1989.
3. Жур П. Шевченківський Петербург. – К.: Дніпро, 1972.
4. Жур П. В. Шевченківський Київ. – К.: Дніпро, 1991.
5. Жур П. Шевченковский некрополь Петербурга. – СПб., 1997.
6. Жур П. В. Труды и дни Кобзаря. – Люберцы: Люберецкая газета, 1996.
7. Жур П. Шевченковский Корсунь. – М.: Деловая печать, 2003.
8. Коваленко С. Петро Володимирович Жур – письменник-шевченкознавець // Корсунський часопис. – 2007. – № 17.
9. Шевченко Т. Г. Прогулка с удовольствием и не без морали // Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 4: Повісті.
10. Красицький Д. Дитинство Тараса. – К.: Державне видавництво дитячої літератури УРСР, 1959.
11. Матвеева Н. П., Голобородько А. Р. Святі і свята України. Науково-популярне видання. – К.: Укр. Центр духовної культури, 1995.
12. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 6. Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Шевченком або за його участі.
13. Анісімов В., Середа Є. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / Вид. 2-е, доповн. – К.: Дніпро, 1976.
14. Шевченко В. Г. Споминки про Тараса Григоровича Шевченка // Спогади про Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1982.

Аннотация. Прасковия Степенькина, Петро Жур о связях Тараса Шевченко с Корсунщиной. В статье аналитически и практически исследуются суждения известного шевченковеда П. Жура о различных связях Тараса Шевченко с Корсунской землей. Под этим углом зрения анализируются отдельные книги ученого. Автор статьи высказывает ряд аргументированных дополнений к соответствующим материалам П. Жура, и они существенно дополняют информацию на тему "Тарас Шевченко и Корсунщина".

Ключевые слова: Т. Шевченко, П. Жур, Корсунь, Корсунская земля, биография, музей, заповедник.

Symmary. Stepenkina P. Petro Zhur about Taras Shevchenko's connections of Korsun's land. The judgements about Taras Shevchenko's different connections of Korsun's land of famous Shevchenko studies scientist P. Zhur are analytically and practically investigated in the article. The separate books of scientist from such position are analyzed. The row of the argued additions to the concrete materials by P. Zhur is said by article's author. These additions are extended substantially the information of the theme "Taras Shevchenko and Korsun's land".

Keywords: T. Shevchenko, P. Zhur, Korsun, Korsun's land, biography, museum, preserve.

